

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Εαρινό Εξάμηνο 2018-19

Οικονομική Κοινωνιολογία

Διδάσκων: Δημήτρης Λάλλας

• Δομή του Μαθήματος «Οικονομική Κοινωνιολογία»

- Εισαγωγή στην Οικονομική Κοινωνιολογία
- Κλασικές οικονομικές θεωρίες και η ανάπτυξη της Οικονομικής Κοινωνιολογίας
- Θεωρίες για τις απαρχές και την ανάπτυξη του Καπιταλισμού
- Η θεωρία του Μαξ Βέμπερ για τον καπιταλισμό και το δυτικό πολιτισμό
- Οι κοινωνικές επιπτώσεις του Καπιταλισμού (Ε. Ντυρκάιμ, Θ. Βέμπλεν)
- Μαρξική Οικονομική Κοινωνιολογία
- Θεωρητικές προσεγγίσεις για την παρακμή του φιλελεύθερου καπιταλισμού (Κ. Πολάνυι, Γ. Σουμπέτερ)
- Βασικές διαστάσεις της Οικονομικής Κοινωνιολογίας κατά την πρώτη φάση ανάπτυξής της (1890-1940)
- Η «οπισθοχώρηση» της Οικονομικής Κοινωνιολογίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1945-1970)
- Οικονομική Ανάπτυξη και κοινωνικο-πολιτικός μετασχηματισμός στις αναπτυσσόμενες χώρες
- Η ανάπτυξη και η κρίση του Κράτους Πρόνοιας και του Φορντισμού
- Η Νέα Οικονομική Κοινωνιολογία

- **Βιβλιογραφία**

- **A)** Trigilia Carlo, *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης, επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Παπαζήσης, Αθήνα: 2004.
- **B)** Σωκράτης Κονιόρδος (επιμ.), *Κείμενα Οικονομικής Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Θ. Γιούρας, Gutenberg, Αθήνα: 2006.

- Στοιχεία επικοινωνίας
- lallasd@aub.gr
- lallasdimitris@gmail.com

- Ώρες και Χώρος γραφείου
- Παρασκευή, 13:00-15:00
- Πατησίων 80, 2^{ος} Όροφος

Εισαγωγή
στην
Οικονομική Κοινωνιολογία

• Το γνωστικό αντικείμενο της Οικονομικής Κοινωνιολογίας

- Η οικονομική κοινωνιολογία μελετά την (αμφίδρομη) σχέση των **οικονομικών** και **κοινωνικών φαινομένων**.
- Η **οικονομία** εννοιολογείται ως το σύνολο των δραστηριοτήτων που αφορούν την *παραγωγή, διανομή, ανταλλαγή και κατανάλωση* αγαθών και υπηρεσιών.
- Οι **δραστηριότητες** αυτές αποσκοπούν στην κάλυψη ποικίλων **αναγκών** (υλικές, πολιτισμικές, επιστημονικές, κ.λπ).
- Οι δραστηριότητες αυτές τελούνται κάθε φορά σε ένα συγκεκριμένο –χρονικά και χωρικά– **θεσμικό πλαίσιο**.
- Το εικάστοτε, ιστορικά ιδιαίτερο, θεσμικό πλαίσιο καθορίζει (και καθορίζεται από) τις οικονομικές δραστηριότητες.
- **Αντικείμενο της οικονομικής κοινωνιολογίας** είναι η διερεύνηση, αφενός, της επίδρασης των κοινωνικών σχέσεων και των (κοινωνικών, πολιτικών, νομικών, πολιτισμικών) θεσμών στις οικονομικές δραστηριότητες και τους οικονομικούς θεσμούς, και αφετέρου της επίδρασης των οικονομικών θεσμών και δραστηριοτήτων στις κοινωνικές σχέσεις και τους θεσμούς.

- **Κοινωνία-Κοινωνικές σχέσεις-Θεσμοί-Κοινωνική δομή**

- Η **κοινωνία** είναι ένα σύστημα «θεσμοποιημένων τρόπων συμπεριφοράς» (A. Giddens).
- Η κοινωνική δράση και οι κοινωνικές σχέσεις θεσμοποιούνται όταν αναπαράγονται και διατηρούν τη μορφή τους μέσα στο χρόνο και το χώρο.
- Η θεσμοποίηση της κοινωνικής συμπεριφοράς και των σχέσεων συνίσταται στην «παγίωση» και αναπαραγωγή των κανόνων/αρχών που τις διευθετούν.
- **Θεσμοί** είναι αυτά τα σύνολα κοινωνικών κανόνων που προσανατολίζουν και ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις.

- Η ισχύς των κανόνων αυτών βασίζεται εν πολλοίς σε κυρώσεις.
- Οι κυρώσεις, ως προς το περιεχόμενο, μπορεί να είναι θετικές (επιθύρωση τρόπων συμπεριφοράς) ή/και αρνητικές (αποτροπή συγκεκριμένων τύπων δράσης).
- Οι κυρώσεις, ως προς τη μορφή, μπορεί να είναι άτυπες ή/και τυπικές (νομικοί κανόνες).
- Οι θεσμοί συνιστούν «αποικρυσταλλωμένες» σχέσεις στη βάση ενός συνόλου κανόνων και αρχών.
- Οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών θεσμών αρθρώνουν την κοινωνική δομή.
- Η κοινωνική δομή είναι οι σχέσεις μεταξύ θεσμών ή, αλλιώς, σχέσεις μεταξύ σχέσεων.

- **Οικονομική δραστηριότητα-Θεσμοί-Οργανώσεις-Οικονομικό σύστημα**

- Η **οικονομική δραστηριότητα** νοείται ως η δραστηριότητα αυτή που επιτελείται για την παραγωγή, διανομή, ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών.
- Η οικονομική δραστηριότητα είναι μια θεσμοποιημένη διαδικασία, δηλαδή ρυθμίζεται από ένα σύνολο κανόνων και αρχών.
- Ποικίλοι **θεσμοί** διαμορφώνουν και καθορίζουν τις μορφές και τα περιεχόμενα της οικονομικής δραστηριότητας.
- Αυτοί οι θεσμοί μπορεί να είναι **α)** κοινωνικοί (οικογένεια, κοινότητα), **β)** πολιτικοί (αυτοκρατορίες, έθνη-κράτη), **γ)** πολιτιστικοί (κουλτούρα, θρησκεία), **δ)** νομικοί (νομικό πλαίσιο) **ε)** οικονομικοί (αγορά, χρηματιστήρια, εμπορικές συμφωνίες-NAFTA, CETA).
- **Οικονομικές οργανώσεις** είναι οι συλλογικοί αυτοί φορείς (π.χ.: εταιρείες, συνδικάτα, εμπορικά επιμελητήρια) που συντονίζουν το σύνολο των ανθρώπινων και των υλικών πόρων τους για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου σκοπού.
- Οι οργανώσεις δρουν πάντα σε ένα θεσμικό πλαίσιο.

- Το οικονομικό σύστημα αναφέρεται στον τύπο των σχέσεων μεταξύ των οικονομικών δρώντων (ατομικών και συλλογικών) και στη μορφή των δραστηριοτήτων που αυτοί αναπτύσσουν.
- Το οικονομικό σύστημα διαμορφώνεται από τους θεσμούς, καθώς αυτοί είναι που προσανατολίζουν και ρυθμίζουν τις οικονομικές δραστηριότητες.
- Παραδείγματα οικονομικών συστημάτων: οικονομίες πρωτόγονων κοινωνιών, φεουδαρχικές οικονομίες, καπιταλιστικές οικονομίες.

- **Πορεία Εξέλιξης: Από την Παλαιά στη Νέα Οικονομική Κοινωνιολογία**

- **Παλαιά Οικονομική Κοινωνιολογία**
- Τις ρίζες του κλάδου της οικονομικής κοινωνιολογίας τις εντοπίζουμε στα θεωρητικά αναπτύγματα των διανοητών που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Κοινωνιολογικής επιστήμης.
- Οι τρεις «θεμελιωτές» της κλασικής Κοινωνιολογίας (Κ. Marx, Ε. Durkheim, Μ. Weber) συνέβαλαν στην κοινωνιολογική ανάλυση των οικονομικών φαινομένων.
- Τα οικονομικά φαινόμενα της αναδυόμενης τότε μοντέρνας, βιομηχανικής δυτικής κοινωνίας εξετάστηκαν και αναλύθηκαν μέσα από το πρίσμα των κοινωνικών σχέσεων.

• Η συμβολή του Karl Marx (1818-1883)

- Ο Μαρξ μέσα από τις αναλύσεις του για τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής ανέδειξε τον κοινωνικό χαρακτήρα ενός φαινομενικά αυτόνομου οικονομικού κόσμου.
- Άσκησε κριτική στην αστική πολιτική οικονομία για τον «αφαιρετικό» χαρακτήρα των θέσεων της σχετικά με την εργασία, το εμπόρευμα, το κεφάλαιο, την αγορά.
- Με αναλυτικούς όρους, όπως η «μυστικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων», ο «φетиχισμός του εμπορεύματος» και η «πραγμοποίηση», επιχείρησε να καταδείξει το ότι στον καπιταλιστικό κοινωνικό κόσμο οι κοινωνικές σχέσεις –οι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων– αντιστρέφονται σε σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων και, κυρίως, σε σχέσεις μεταξύ των ίδιων των πραγμάτων.

• Η συμβολή του Emile Durkheim (1858-1917)

- Ο Εμίλ Ντυρκαίμ αναπτύσσει την οικονομική κοινωνιολογία στο έργο του *Καταμερισμός της Εργασίας στην Κοινωνία* (1893).
- Όπως και ο Κ. Μαρξ, και ο Ντυρκαίμ άσκησε κριτική στους οικονομολόγους, καθώς παραγνωρίζουν τις κοινωνικές σχέσεις και συγκροτούν θεωρητικά μια εικόνα της κοινωνίας ως ενός αποκλειστικά οικονομικού κόσμου.
- Εξετάζοντας τις μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης και συλλογικής συνείδησης ως παράγοντες κοινωνικής συνοχής στις προνεωτερικές και τις νεωτερικές, βιομηχανικές κοινωνίες, ο Ντυρκαίμ ανέδειξε το ρόλο της οικονομικής δραστηριότητας και της οικονομικής ανάπτυξης ως προς τη χαλάρωση των κοινωνικών σχέσεων και την αποδυνάμωση των συλλογικών κανόνων.
- Η οικονομική ανάπτυξη/κρίση προκαλεί τριγμούς στις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές συμβάσεις, οξύνει τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, και εν γένει συμβάλλει στην κοινωνική αστάθεια και αβεβαιότητα.
- Η συνθήκη της αβεβαιότητας και των συνεχών αλλαγών συμβάλλει στην «απονομιμοποίηση» των κανόνων και αρχών που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις.
- Κατά τον Ντυρκαίμ, η κοινωνική αυτή συνθήκη υποθάλπει την εμφάνιση αντικοινωνικών, «ανομικών» και «εγωιστικών» συμπεριφορών.

• Η συμβολή του Max Weber (1864-1920)

- Ο Βέμπερ ασχολήθηκε, σε σημαντικά του έργα, με την κοινωνιολογική μελέτη των οικονομικών φαινομένων (*Η Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού* (1904-5), *Γενική Οικονομική Ιστορία* (1925), *Οικονομία και κοινωνία* (1924)).
- Υπό το πρίσμα της «κατανοούσας κοινωνιολογίας», ο Βέμπερ εξέλαβε την δράση των ατόμων (συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής δράσης) ως κοινωνικά προσανατολισμένη και νοηματοδοτημένη.
- Η οικονομική δράση είναι η δράση που αποβλέπει στην απόκτηση των χρεωδών πραγμάτων («Οικονομικά προσανατολισμένη πράξη είναι η πράξη αυτή που σύμφωνα με το νόημά της προσβλέπει σε μια επιθυμία για την απόκτηση χρήσιμων πραγμάτων»).
- Τα νοηματικά περιεχόμενα, τα κίνητρα και οι προσανατολισμοί/στόχοι της οικονομικής δράσης μπορεί να ποικίλουν.
- Μια από τις σημαντικότερες συμβολές του είναι η εννοιολογική διάκριση μεταξύ των «οικονομικά σχετιζόμενων φαινομένων» και των «οικονομικά συγκροτούμενων φαινομένων».
- Τα *οικονομικώς σχετιζόμενα φαινόμενα* αφορούν την επίδραση των μη οικονομικών θεσμών, όπως οι θρησκευτικοί και πολιτικοί θεσμοί, στη λειτουργία της οικονομίας.
- Τα *οικονομικώς συγκροτούμενα/καθορισμένα φαινόμενα* αναφέρονται στη διαμορφωτική επίδραση των οικονομικών παραγόντων όσον αφορά τους πολιτικούς θεσμούς και δράσεις, την αισθητική κουλτούρα, τη θρησκεία, την ηθική.

- Άλλες κρίσιμες συνεισφορές στην Οικονομική Κοινωνιολογία: Από τον Th. Veblen στον K. Polanyi

- **Thorstein Veblen (1857-1929)**
- Ο Βέμπλεν στο έργο του *Η Θεωρία της Αργόσχολης τάξης (1899)* ασκεί δριμυία κριτική στην νεοκλασική οικονομική επιστήμη και στην ωφελιμιστική της παραδοχή.
- Ο Βέμπλεν εισήγαγε τον όρο «περίβλεπτη/επιδεικτική κατανάλωση» για να αναφερθεί σε αυτές τις μορφές κατανάλωσης, οι οποίες δεν υπακούουν στη λογική της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας με το ελάχιστο κόστος.
- Οι καταναλωτικές πρακτικές/δραστηριότητες πολλές φορές αποκτούν ένα τελετουργικό χαρακτήρα και επιδιώκουν να επικυρώσουν ή/και να αναβαθμίσουν το κοινωνικό γόητρο (prestige) των ατόμων.

- **Georg Simmel (1858-1918)**
- Στο έργο του *Η Φιλοσοφία του Χρήματος* (1907), ο Γιέοργκι Ζίμμελ υποστηρίζει ότι η αξία των πραγμάτων προκύπτει από την αξία που τους αποδίδουν τα υποκείμενα, αντί να θεμελιώνεται σε κάτι απόλυτο, όπως η εγγενής αξία των υλικών τους ιδιοτήτων ή η ποσότητα της αναγκαιότητας για την παραγωγή τους εργασίας, την οποία ενσωματώνουν.
- Η υποκειμενική αυτή αξιολόγηση εξαρτάται από το ιστορικό και πολιτισμικό συγκείμενο στο οποίο πραγματοποιείται.
- Επίσης, στο έργο του αναδεικνύει το πώς η κοινωνικοπολιτισμική συνθήκη των μεγαλουπόλεων της μοντέρνας εποχής συνέβαλε στην ειχρηματοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, όπως και μελέτησε το πώς η επικράτηση της οικονομίας του χρήματος σηματοδότησε ριζικές αλλαγές στη ψυχοδιανοητική κατάσταση των κατοίκων των μητροπόλεων.

- **Joseph A. Schumpeter (1883-1950)**
- Ο Σουμπέτερ ήταν οικονομολόγος αλλά το έργο του το διατρέχει η κοινωνιολογική προβληματική.
- Στο έργο του *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία* (1942) εισηγείται τον όρο «δημιουργική καταστροφή» και διατυπώνει την εκτίμησή του για αυτοϋπονόμευση του συστήματος όπως και για επικείμενη υπέρβασή του.
- Ένας από τους λόγους ενδεχόμενης κατάρρευσης του καπιταλισμού είναι η αρνητική μετάλλαξη της κουλτούρας και της ηθικής της αστικής τάξης.

- **Talcott Parsons (1902-1979)**

- Ο Τ. Πάρσονς ασχολήθηκε με τη σύνδεση της οικονομίας και της κοινωνίας στο πλαίσιο της δομολειτουργικής του θεωρίας για το κοινωνικό σύστημα.
- Σύμφωνα με τον Πάρσονς, η οικονομία συνιστά ένα υποσύστημα του κοινωνικού συστήματος, το οποίο επιτελεί τη λειτουργία της «προσαρμογής», μέσω της οποίας συνδέεται η κοινωνική οργάνωση με τη φύση.
- Ο Πάρσονς αποδίδει στο ίδιο το υποσύστημα της οικονομίας διαφορετικές λειτουργίες: α) Λειτουργία της προσαρμογής, β) Λειτουργία της επίτευξης στόχων, γ) Λειτουργία της «ολοκλήρωσης»/ «ενσωμάτωσης», δ) Λειτουργία της «διατήρησης των προτύπων».

- **Karl Polanyi (1886-1964)**

- Ο Κ. Πολάνυι υποστήριξε ότι αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης της οικονομικής επιστήμης θα πρέπει να είναι τόσο οι βιομηχανικές καπιταλιστικές κοινωνίες όσο και οι προκαπιταλιστικοί κοινωνικοί σχηματισμοί.
- Για τον Πολάνυι, η οικονομία είναι ουσιαστικά μια κοινωνική, θεσμοποιημένη διαδικασία.
- Ο Πολάνυι εισηγήθηκε την έννοια της *έδρασης*, σύμφωνα με την οποία τα οικονομικά φαινόμενα είναι ενριζωμένα στο εκάστοτε κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο.

• **Νέα Οικονομική Κοινωνιολογία**

- Τρεις σημαντικές παραδοχές μοιράζονται η παλιά και η νέα κοινωνιολογία: **α)** η οικονομική δράση αποτελεί μορφή κοινωνικής δράσης, **β)** η οικονομική δράση είναι κοινωνικά τοποθετημένη και **γ)** οι οικονομικοί θεσμοί είναι κοινωνικές κατασκευές.
- Η νέα οικονομική κοινωνιολογία αρχίζει να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1980 και αποτελεί, εν πολλοίς, μια απάντηση των κοινωνιολόγων στον «ιμπεριαλισμό» των οικονομολόγων.
- Από τη δεκαετία του 1960 και 1970, αρκετοί οικονομολόγοι επιχειρούν να μελετήσουν κοινωνικά ζητήματα, όπως η εκπαίδευση, το έγκλημα, η γονιμότητα, οι κοινωνικές διακρίσεις, μέσα από τη δική τους αναλυτική σκιοπιά.
- Ως απάντηση, οι κοινωνιολόγοι αμφισβητούν το μεθοδολογικό ατομισμό και τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής.

- Βασικά σημεία κριτικής της νεοκλασικής θεωρίας
- 1) οι συλλογικές ταυτοποιήσεις είναι σημαντικές για την ερμηνεία της ανθρώπινης (συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής) δράσης
- 2) η ορθολογική επιλογή και λήψη αποφάσεων δεν είναι πάντα εφικτή λόγω των περιορισμένων γνωστικών και αντιληπτικών ικανοτήτων των ατόμων
- 3) η μοντελοποίηση της δράσης και του κοινωνικού κόσμου είναι «επισφαλής» μέθοδος λόγω της πολλαπλότητας και συνθετότητας του κοινωνικού.

- **Τρεις έννοιες-κλειδιά της Νέας Οικονομικής Κοινωνιολογίας: Έδραση, Κοινωνική κατασκευή, Δίκτυα**

- **Έδραση (embeddedness)**

- Η έννοια της *κοινωνικής έδρασης* επιχειρεί να συνδέσει τις οικονομικές δομές, δραστηριότητες και τα οικονομικά φαινόμενα με το κοινωνικό περιβάλλον και πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται, τελούνται και εκδηλώνονται αντίστοιχα.
- Ο Mark Granovetter υποστηρίζει ότι ακόμα και στις καπιταλιστικές κοινωνίες η οικονομική δράση των ατόμων και τα οικονομικά φαινόμενα εδράζονται στο κοινωνικό, δηλαδή στις κοινωνικές σχέσεις, στις κανονιστικές ρυθμίσεις που διέπουν τις σχέσεις αυτές και στους θεσμούς.
- Οι κοινωνικές (διαπροσωπικές) σχέσεις, οι θεσμοί (κοινωνικοί, πολιτικοί κ.ά) και το κανονιστικό πλαίσιο διαμορφώνουν και ρυθμίζουν εν πολλοίς την οικονομική δραστηριότητα και τους τρόπους επίτευξης των οικονομικών συμφερόντων.
- Το κοινωνικό συνιστά μια βασική συνθήκη θεμελίωσης του οικονομικού στοιχείου.

- **Κοινωνική κατασκευή**
- Η έννοια της κοινωνικής κατασκευής αναφέρεται στην ιστορική διαδικασία διαμόρφωσης, οργάνωσης και θέσμησης των οικονομικών σχέσεων και των οικονομικών πρακτικών/δραστηριοτήτων.
- Οι ελάχιστοι οικονομικοί θεσμοί, οι δραστηριότητες που τελούνται εντός αυτών και οι κανόνες που ρυθμίζουν τις οικονομικές πρακτικές αποτελούν κοινωνικές κατασκευές, ανθρώπινα δημιουργήματα.
- Οι οικονομικοί θεσμοί είναι προϊόν της κοινωνικής/οικονομικής δράσης και των κοινωνικών σχέσεων.
- Ο αντικειμενικός, αυτοτελής, «μη-κοινωνικός» χαρακτήρας των οικονομικών θεσμών προκύπτει από το γεγονός ότι οι σχέσεις και οι πρακτικές, μόλις «αποκρυσταλλωθούν» και παγιωθούν με τη μορφή των θεσμών, φαντάζονται ως αυτοτελείς, αυτόνομες, αυθύπαρκτες, ανεξάρτητες οντότητες.

- **Δίκτυα**

- Η έννοια της κοινωνικής κατασκευής της οικονομίας συνδέεται με την έννοια των δικτύων.
- Τα δίκτυα των κοινωνιών, διαπροσωπικών σχέσεων είναι αυτά που συμβάλλουν εν πολλοίς στη διαμόρφωση των οικονομικών θεσμών και των οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Ο Granovetter έχει συμβάλει στην προβληματική των δικτύων με την χρήση των όρων «χαλαροί» και «ισχυροί δεσμοί».
- Οι «**χαλαροί δεσμοί**» αναφέρονται στους έμμεσους δεσμούς μεταξύ ατόμων, τα οποία διατηρούν σχέσεις με κοινά γνωστά πρόσωπα. Οι κοινοί γνωστοί λειτουργούν ως «γέφυρες πληροφόρησης» κυρίως για την εύρεση εργασίας. Οι «χαλαροί δεσμοί» εντοπίζονται κυρίως στα μεσοστρώματα της κοινωνικής/ταξικής δομής.
- Οι «**ισχυροί δεσμοί**» αφορούν άμεσες, δυνατές και στενές σχέσεις στο πλαίσιο της οικογένειας, του συγγενικού ή/και του φιλικού κύκλου. Οι «ισχυροί δεσμοί» λειτουργούν βοηθητικά και ενισχυτικά για την εξεύρεση απασχόλησης. Αυτός ο τύπος δεσμών εντοπίζεται κυρίως στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

- Η Νέα οικονομική Κοινωνιολογία επιδιώκει να εμπλουτίσει το πεδίο μελέτης της και να συμπεριλάβει θεματικές όπως αυτές της παγκοσμιοποίησης, του κοινωνικού φύλου (gender), της κατανάλωσης, της κουλτούρας, του οικολογικού ζητήματος, των κοινωνικών δικτύων.
- Η πρόκληση για τη νέα οικονομική κοινωνιολογία είναι να αναδείξει τις κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές εξαρτήσεις των οικονομικών φαινομένων, θεσμών και πρακτικών στο πλαίσιο του ύστερου καπιταλισμού, όπου η οικονομία φαίνεται να προωθείται και να γίνεται αντιληπτή αφενός ως μια αυτόνομη και αυτοκινούμενη και αφετέρου ως μια καθολικά επικρατούσα σφαίρα.

• Οι σχέσεις της Οικονομικής Κοινωνιολογίας με την Οικονομική Ανθρωπολογία και την Οικονομική Ιστορία

- Οι τρεις αυτοί επιστημονικοί κλάδοι διαφοροποιούνται ως προς το αντικείμενο μελέτης, τις μεθόδους έρευνας και τη μεθοδολογία (συγκρότηση των θεωρητικών/ερμηνευτικών μοντέλων).
- Η **Οικονομική Ανθρωπολογία** έχει συνήθως ως αντικείμενο μελέτης της τις οικονομικές πρακτικές και τους οικονομικούς θεσμούς των προνεωτερικών κοινωνιών/κοινοτήτων. Κύρια ερευνητική μέθοδος είναι αυτή της «συμμετοχικής παρατήρησης». Η λεπτομερής επεξεργασία των εμπειρικών δεδομένων της εθνογραφικής έρευνας επιτρέπει στους οικονομικούς ανθρωπολόγους να συγκροτήσουν θεωρητικά/ερμηνευτικά μοντέλα για το σύνολο της κοινωνίας την οποία έχουν μελετήσει.
- Η **Οικονομική Ιστορία** θέτει ως αντικείμενο μελέτης της συγκεκριμένα οικονομικά φαινόμενα του παρελθόντος. Η ερευνητική της μέθοδος αφορά κυρίως την ανάλυση ιστορικών τεκμηρίων. Η ανάλυση συγκεκριμένων, ιστορικά καθορισμένων, οικονομικών φαινομένων συνήθως περιορίζεται στην ερμηνεία και κατανόηση των αιτιών και των μορφών εκδήλωσης αυτών των φαινομένων και δεν αποσκοπεί στο χτίσιμο γενικών, θεωρητικών εξηγητικών σχημάτων της ιστορικής εξέλιξης.

- Η **Οικονομική Κοινωνιολογία** μελετά κυρίως τους σύγχρονους κοινωνικούς σχηματισμούς και τα οικονομικά φαινόμενα που εκδηλώνονται εντός τους.
- Οι μέθοδοι, τις οποίες μετέρχεται, είναι η ανάλυση τεκμηρίων, η εμπειρική έρευνα, μέσω συνεντεύξεων και επιτόπιας παρατήρησης.
- Με μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό γενίκευσης, οι κοινωνιολόγοι της οικονομίας επιχειρούν να διατυπώσουν θεωρητικές υποθέσεις σχετικά με την σύνδεση των κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων και να συγκροτήσουν θεωρητικά μοντέλα που θα ερμηνεύουν την εκδήλωση, τις αιτίες και τις επιπτώσεις των οικονομικών φαινομένων στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών.

- **Οι σχέσεις της Οικονομικής Κοινωνιολογίας με την Οικονομική Επιστήμη**

- Μια σημαντική διαφορά-απόκλιση της Οικονομικής Κοινωνιολογίας από την Οικονομική επιστήμη αφορά τη διαφορετική εννοιολόγηση της οικονομίας, η οποία και υποβαστάζει και ένα διαφορετικό αναλυτικό και μεθοδολογικό πρίσμα για τα οικονομικά φαινόμενα και την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων.
- Για την Οικονομική Επιστήμη, η οικονομία αφορά τις δραστηριότητες που συνεπάγονται την ορθολογική αξιοποίηση των περιορισμένων πόρων έτσι ώστε να αποκτηθούν τα περισσότερα δυνατά οφέλη.

- **Θεσμοί vs Μεγιστοποιητικό άτομο**
- Η *Οικονομική Κοινωνιολογία* ειλλαμβάνει την οικονομική δραστηριότητα ως μια θεσμική διαδικασία, και έτσι εστιάζει στο διαμορφωτικό και ρυθμιστικό ρόλο των θεσμών ως προς την οικονομική δράση των ατόμων και ως προς τα κίνητρα της δράσης τους.
- Η *Οικονομική Επιστήμη* θέτει στον πυρήνα της το ωφελιμιστικό, μεγιστοποιητικό, ορθολογικά δρων άτομο.
- Οι αρχές που διευθετούν τις (ορθολογιές, μεγιστοποιητικές) επιλογές και την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων στο πλαίσιο της αγοράς τίθενται από την ίδια την αγορά και συγκεκριμένα από το μηχανισμό των τιμών.
- Ο μηχανισμός των τιμών λειτουργεί βάσει του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης.
- Το άθροισμα των ατομικών επιλογών διαμορφώνει τα πεδία/δραστηριότητες της παραγωγής και της διανομής των αγαθών και υπηρεσιών.

- **Επαγωγική vs Απαγωγική μεθοδολογία**
- Η **Οικονομική Κοινωνιολογία** ακολουθεί την **επαγωγική προσέγγιση** για τη μελέτη και ανάλυση των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων.
- Η μελέτη των ιστορικά, χρονικά και χωρικά, προσδιορισμένων, φαινομένων, των αιτιών και των επιδράσεων τους επιτρέπει την ανάδυση των αιτιακών συναφειών ή/και σχέσεων μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων.
- Η **Οικονομική επιστήμη** υιοθετεί την **απαγωγική προσέγγιση**, καθώς βάσει των θεωρητικών της μοντέλων επιχειρεί να προγνώσει ή/και να εξηγήσει την ατομική (οικονομική) δράση.
- Η οικονομική επιστήμη παραγνωρίζει εν πολλοίς τις ιδιαίτερες συνθήκες, το θεσμικό πλαίσιο και τις επιδράσεις του, και έτσι συγκροτεί ιδεατά μοντέλα για την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων, η οποία φαίνεται να υπακούει μόνο στην ωφελιμιστική λογική του μεγαλύτερου δυνατού οφέλους με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Μεθοδολογικά ζητήματα και Προοπτικές

Θετικιστικός μονισμός, Μεθοδολογικός ατομισμός, Μεθοδολογικός Ολισμός και Ερμηνευτικός Πλουραλισμός

- **Θετικιστικός μονισμός**

- Η μονιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι οι φυσικές και οι κοινωνικές επιστήμες πρέπει να διέπονται από κοινές μεθοδολογικές και αναλυτικές αρχές. Από την οπτική γωνία του μονισμού, δεν υπάρχουν ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στις επιστήμες της φύσης και της κοινωνίας.
- 1) Η μια και μοναδική επιστημονική μέθοδος αφορά τη διατύπωση υποθέσεων και την εμπειρική επαλήθευση αυτών μέσω του πειράματος
- 2) Οι εμπειρικά επαληθευμένες υποθέσεις αφορούν τις αιτιακές σχέσεις μεταξύ των φαινομένων, δηλαδή τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες εκδηλώνονται τα φαινόμενα
- 3) η επιστημονική δραστηριότητα είναι νομολογική, δηλαδή μέσω της εμπειρικής επαλήθευσης και της συσσώρευσης της γνώσης αποσκοπεί στη διατύπωση καθολικών νόμων που διέπουν τα φαινόμενα (φυσικά, οικονομικά, κοινωνικά κ.λπ.).

• Μεθοδολογικός ατομισμός

- Η προσέγγιση του μεθοδολογικού ατομισμού αφορά την προσπάθεια εξήγησης των κοινωνικών/οικονομικών φαινομένων με αφετηρία τα κίνητρα και τους προσανατολισμούς των ατόμων.
- Εξετάζονται τα νοηματικά περιεχόμενα της δράσης των ατόμων, τα κίνητρα και οι (αξιακοί) προσανατολισμοί της δράσης.
- Τα φαινόμενα εξηγούνται και ερμηνεύονται ως το αποτέλεσμα των αθροιστικών επιπτώσεων της δράσης των επιμέρους ατόμων.
- Τα κίνητρα και το νοηματικό περιεχόμενο της ατομικής δράσης μπορεί να διαφέρουν καθώς η δράση των ατόμων μπορεί να μεσολαβείται και να καθορίζεται από ποικίλες αξίες και αρχές.
- Οι επιστημονικές παραστάσεις/εικόνες για τις προθέσεις και τα ελατήρια της δράσης των ατόμων ποικίλουν ανάλογα με τη θεωρητική και μεθοδολογική σιοπιά.
- Η κοινωνιολογία εστιάζει συνήθως στο ρόλο κοινωνικών παραγόντων (όπως, οι αξίες, ιδέες, ηθικοί κανόνες, σχέσεις ισχύος) ως προς τον καθορισμό της δράσης των κοινωνικών υποκειμένων.
- Η οικονομική επιστήμη τείνει να παραγνωρίζει τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες και να επικεντρώνεται στα ιδιοτελή, μεγιστοποιητικά κίνητρα και τα προσωπικά/ «εγωιστικά» συμφέροντα του δράντος ατόμου.

• Μεθοδολογικός ολισμός

- Η προσέγγιση του μεθοδολογικού ολισμού υιοθετεί εν πολλοίς τις παραδοχές του θετικιστικού μονισμού και αναζητά τις αιτίες των φαινομένων στις ευρύτερες συνθήκες, δομές, οι οποίες καθορίζουν τη δράση και την κατάσταση των ατόμων.
- Η προσέγγιση αυτή υιοθετείται σε μια σειρά διαφορετικών προσεγγίσεων στις κοινωνικές επιστήμες, από το μπιχεβιορισμό, τη θετικιστική κοινωνιολογία, το δομολειτουργισμό, μέχρι και το δομικό μαρξισμό.
- Κοινό στοιχείο των προσεγγίσεων αυτών είναι η αναζήτηση και ο εντοπισμός σταθερών, οιονεί φυσικών, νόμων που διέπουν τα κοινωνικά φαινόμενα.
- Οι νόμοι αυτοί μπορεί να εννοιολογούνται διαφορετικά από τις διαφορετικές προσεγγίσεις. Για παράδειγμα, μπορεί να αναφέρονται σε συστήματα αξιών και αρχών, σε οικονομικές δομές και υλικούς παράγοντες (τεχνολογία, σχέσεις παραγωγής), σε λειτουργικά προαπαιτούμενα του κοινωνικού συστήματος.
- Υλικοί ή άυλοι παράγοντες είναι αυτοί που καθορίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων.

- **Ερμηνευτικός Πλουραλισμός**

- Η ανάγκη υιοθέτησης μιας πλουραλιστικής προσέγγισης στη μελέτη των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων προκύπτει από τους εξής λόγους:
- α) συνθετότητα του υπό έρευνα αντικειμένου.
- Οι όροι που επηρεάζουν τη δράση είναι πολυπληθείς και ποικίλλουν στο χώρο και το χρόνο.
- Οι αμοιβαίες και σύνθετες επιδράσεις μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την κοινωνική δράση «απαγορεύουν» τις μονοπαραγοντικές εξηγήσεις και απαιτούν μια εξονυχιστική, προσεγγιστική, πολυπαραγοντική προσέγγιση.
- Η ανασύσταση των αξιακών προσανατολισμών των δρώντων ατόμων, των κριτηρίων επιλογής, των κινήτρων τους και εν γένει του νοήματος που αποδίδουν τα άτομα στη δράση τους δεν είναι εύκολη υπόθεση.

- β) Η μελέτη πάνω στο νόημα της κοινωνικής δράσης και στους αξιακούς προσανατολισμούς των δρώντων ατόμων εμπλέκει τον/την κοινωνικό/ή ερευνητή/τρια σε μια διαδικασία ερμηνείας, κατά την οποία υπεισέρχονται οι προσωπικές του/της αξίες και τα ηθικά του/της κριτήρια.
- Υπό αυτή την προοπτική, οι κοινωνικές επιστήμες, συμπεριλαμβανομένης της Οικονομικής Κοινωνιολογίας, δεν θα πρέπει να αποβλέπουν στη διατύπωση γενικών, καθολικών νόμων, αλλά να τείνουν στο σχηματισμό μοντέλων, διά των οποίων θα ερμηνεύσουν τον σύνθετο κοινωνικό κόσμο.
- Οι νόμοι στοχεύουν στην καθολική εφαρμογή.
- Τα μοντέλα είναι ιδεατές κατασκευές συγκεκριμένων καταστάσεων, που καθορίζονται από ορισμένες προϋποθέσεις οι οποίες περιορίζουν χωροχρονικά την εγκυρότητά τους.

- **Βιβλιογραφικές αναφορές/πηγές**

- Γκρανοβέτερ Μαρι , «Οικονομική Δράση και Κοινωνική Δομή: Το Πρόβλημα της Έδρασης» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κείμενα Οικονομικής Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Θ. Γκιούρας, Gutenberg, Αθήνα: 2006, σελ. 183-220.
- Κονιόρδος Σωκράτης, «Παλιά και Νέα Οικονομική Κοινωνιολογία: Σύντομη Εισαγωγή» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κείμενα Οικονομικής Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Θ. Γκιούρας, Gutenberg, Αθήνα: 2006, σελ. 19-38.
- Τριτζίλια Κάρλο, *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης, επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Παπαζήσης, Αθήνα: 2004, σελ. 13-36.
- Giddens Anthony, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, μετ. Ν.Τριανταφυλλοπούλου, επιμ.-προλ. Θ. Κονιαβίτης, επιμ. Κειμένου Γ. Γκράβαρης, Οδυσσέας, Αθήνα 1993.